

Kdy začíná život?

JUDr. DANIELA KOVÁŘOVÁ,
prezidentka Unie rodinných advokátů

Když začíná lidský život? Kterým okamžikem? Prvním spojením spermií s vajíčkem? Nebo později? Reakcí proteinového obalu vajíčka, které zabrání vniknout dalším spermiím? 12. týden po početí? 24. týden? Porodem? Kdy vlastně? Pojďme se zamyslet nad zázrakem, kterým je život obecně a nejmě ten lidský. Pojďme se na toto komplexní a složité téma podívat nejen z jedné či z druhé strany.

K následujícímu zamyšlení mě přiměla petice, kterou právě v této době projednává Senát Parlamentu ČR.

Dne 21. 6. 2023 byla Senátu doručena petice¹ za obnovení legislativní ochrany lidského života od početí. Navrhovatelem této petice je petiční výbor ve složení Jan Vávra, MUDr. Xénie Preiningerová a Pavla Brázdová a petici podepsalo 14 000 petentů. Dokument obsahuje žádost Senátu, aby vydal prohlášení o nutnosti zrušení potratového zákona a potratové vyhlášky, a naopak požadavek podpořit přijetí ústavního zakotvení lidského práva na život od okamžiku početí. Petice označuje potrat za smrt nevinného a bezbranného člověka, přičemž tím, kdo zabíjí či aktivně smrti napomáhá, je podle petice matka, zatímco nenarozené dítě je bezbrannou obětí. Petice proto vyzývá k zahájení nápravy spočívající na třech pilířích – na pilíři legislativním zrušením zákona č. 66/1986 Sb. a vyhlášky č. 75/1986 Sb., na pilíři osvětovém výchovou ke zdrženlivosti a k úctě

k rodině, mj. omezením propagace materialismu, násilí, sexismu a pornografie, a konečně na pilíři ekonomickém podporou rodiny a manželství.

Peticí se nejprve dne 20. června 2023 zabýval senátní Výbor pro vzdělávání, vědu, kulturu, lidská práva a petice, který vydal usnesení, jímž požádal o stanovisko tři senátní výbory: Ústavně-právní výbor, Výbor pro sociální politiku a Výbor pro zdravotnictví. Výbor pro sociální politiku se peticí zabýval dne 1. srpna 2023 a po diskusi petici odmítl a přijal k ní odmítavé doprovodné usnesení. Tentýž den se peticí zabýval i Výbor pro zdravotnictví, který přijal stejné usnesení². V obou usneseních je zmíněno následující: Žádat právo na život ve smyslu ochrany od početí znamená nepovažovat rozdíl mezi pohlavními buňkami, zygotou, dalšími vývojovými stadii plodu, narozeným dítětem a vyspělým jedincem za kategorický a zásadní. Velká část společnosti to ale jako zásadní rozdíl dnes vnímá, a to lze jen těžko ignorovat. Pokud by bylo přistoupeno na

¹ Plný text petice zde: <https://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/108367/90907>

² Plný text usnesení zde: <https://www.senat.cz/xqw/webdav/pssenat/original/109005/91419>

argumentaci, že ukončení těhotenství v časném stadiu je totožné se zabitím narozeného dítěte, mohlo by to znamenat, že ženy, které se rozhodnou pro potrat, budou souzeny za zabití z nedbalosti, že použití hormonálních preparátů, které znemožní zahnízdění oplozeného vajíčka, bude považováno za vraždu, že chirurgická či medikamentózní léčba mimoděložního těhotenství se stane vraždou, že kliniky provozující umělé oplodnění a oplodňující více vajíček, než potřebují, se jejich následným zničením dopouští vraždy apod. Je schopna naše společnost něco takového unést a akceptovat? To je podle obou výborů velmi sporné.

Přijetí petice podle mých kolegů vedlo ke zpochybnění svobody rozhodování žen, ke zpochybnění ochrany práv reprodukčního zdraví, k dopadům na zdraví žen a k sociálním a ekonomickým důsledkům. Podle obou výborů je důležité hledat komplexní a vyvážené přístupy ke snižování počtu potratů, které zohledňují potřeby žen, jejich práva a sociální kontext. To zahrnuje podporu sexuálního vzdělávání a podporu plánování rodiny.

Projednání petice v obou výborech bylo plně vzájemně nesmiřitelných emocí a přístupů. Obě strany odmítaly být i jen přemýšlet o argumentech druhé strany. Proto když se petice dostala do „mého“ Ústavně-právního výboru, nabídla jsem se jako zpravodaj této petice, abych členům výboru a posléze kolegům senátorům nabídla jiný pohled na tuto problematiku.

Komplexní problém, který nemá ideální řešení

V úvodu je třeba konstatovat, že Listina základních práv a svobod ve svém čl. 6 zakotvuje, že lidský život je hoden ochrany již před narozením. **Změna ústavních principů kvůli ochraně již počatého života tak není zapotřebí.**

Problematika počátku lidského života a jeho ochrana před narozením je ale zásadním předmětem úvah biologů, lékařů, filozofů, teologů, právníků i politiků. Je však zřejmé, že zde nejde o odborný spor. Jde o otázku ryze morální

a společenskou. Jestli máme chápat právo jako minimum morálky, pak morálka je minimum společenské shody. A je holým konstatováním reality, že společenské shody v této citlivé otázce u nás zdaleka nebylo dosaženo. Pro autory petice lze mít plné pochopení, její filosofická a morální východiska jsou opřena o hluboké civilizační a ideové základy naší společnosti. Promítnutí požadavků petic do vynutitelného práva je ale sporné nikoli z důvodu pochybností o oprávněnosti požadavku, ale pochybností o tom, zda je naše společnost schopna a ochotna takovou úpravu přijmout a respektovat, a ne ji považovat za vnučenou, oktrojovanou a cizorodou v našem kulturním prostředí. Snaha petentů může být a také je mnohými z nás vnímána jako sympatická a zásadová, ale petrifikace požadavku v platném právu by měla být nikoli prvním, ale až posledním cílem této snahy. Tím prvním musí být práce na společenské shodě, na společenském vědomí.

Podobně jednoduché však nejsou ostatní otázky, ani odpovědi na ně. Podle mě není a nebylo namístě důležitý obsah petice bez diskuse povýšeně zamítnout jen proto, že právo ženy rozhodovat o svém těle a zvolit potrat považuje většinová česká společnost za moderní výdobytek, od něhož nemá v žádném úmyslu ustupovat. Naopak je namístě využít petice k zastavení se a k zamyšlení nad paradoxy, které současná legislativa i přístup k potratům přináší. V této souvislosti, tváří v tvář zázraku jménem život, díky němuž jsme všichni na tomto světě, není namístě eufemisticky nazývat potrat „ukončením těhotenství v souladu s legislativou“, jak je uvedeno v obou usneseních přijatých jinými senátními výbory. Všichni přece víme, že potrat není nějakou administrativní technikou, ale aktivním úkonem, který způsobí, že počatý skutečný a existující život definitivně, nenávratně a nenahraditelně vyhasne.

To je první paradox, ale není ani náhodou paradoxem posledním.

Z minulosti známe řadu situací a případů, ba dokonce drastických následků, k nimž přistupovaly ženy v dobách minulých, když nežádoucím

nebo nezodpovědným způsobem otěhotněly. Každý člověk s trochou empatie nebo s psychologickým výcvikem je pln pochopení pro dívku či ženu, která ve svém lůně chová dítě, jež si nepřeje donosit. Vyloučení potratů vede i ke kriminalizaci každého, kdo potratu napomáhá. Lehkovážnost přístupu k potratům ale také nelze akceptovat. Embryo není nějaký výrůstek na kůži, kterého se žena zbaví podle svého uvážení kosmetickým zákrokem.

Proto opovržlivý odsudek ani vrchnostenské zamítnutí petice nebylo a není namístě, tím spíš, že lékařská věda je stále dokonalejší a je dnes schopna porodit zdravé miminko již ve 24. týdnu při váze pouhých 245 gramů. 24 týdnů je naopak hranice, do kdy lze provést potrat z důvodů genetické vady. Otázka filozofická pochopitelně zní, zda se lze v debatě shodnout, že den před 24. týdnem se o lidského jedince nejedená, zatímco o pár hodin později již ano. Pitoreskní je vskutku vést tuto debatu na půdě zákonodárné. Vskutku stačí, když se o tom shodneme? Anebo život v matčině lůně existuje nezávisle na parlamentní či odborně-lékařské shodě? Česká neonatologická věda považuje za hranici životaschopnosti 24. týden těhotenství, ale například v Japonsku běžně a výjimečně i u nás zachraňují děti narozené už ve 22. týdnu³. Je proto možná namístě se ptát, jak se mohlo stát, že se japonsští zákonodárci shodli jinak, či zda lidský život vypadá odlišně v Japonsku, a jinak v Čechách.

Výše uvedený odstavec je jen příkladem paradoxů, s nimiž se dnes lékařská věda, ale také lékařská etika, musejí vypořádat. A to nehovoříme o zdravotních komplikacích spojených s potratem a o následných komplikacích s otěhotněním, či dokonce o nemožnosti otěhotnět po provedeném potratu. Senát a Ústavně-právní výbor by neměl být pokryteckým místem pro lži, manipulace a dezinformace. **Jde o téma, které v žádném případě není černobílé.** Proto je třeba se podívat

na celý problém otevřeně a s patřičnou pokorou, jak si lidský život zaslouží. Tím spíš v zemi a v civilizačním okruhu, který pomalu vymírá a v dohledné době uvolní své místo jiné civilizaci.

Nicméně je třeba zmínit ještě jeden paradox.

Podle čl. 1 Listiny základních práv a svobod si jsou u nás všichni lidé rovni. Lidský život vzniká spojením ženského vajíčka a mužského embrya. U jeho stvoření jsou vždy přítomni jeden muž a jedna žena, tedy jeden otec a jedna matka. Otec a matka jsou rodiči a jejich práva jsou rovná, stejná. Podobně stejné jsou i jejich povinnosti, rozpracované zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Podle § 865 odst. 1 náleží rodičovská odpovědnost oběma rodičům. Podle § 875 odst. 1 vykonávají rodiče rodičovskou odpovědnost v souladu se zájmy dítěte. Nález Ústavního soudu v posledních deseti letech výrazně posunuly chápání rodičovské odpovědnosti. Jednoduše lze shrnout, že otec nemůže rozhodovat za matku, ani matka za otce. U každého rozhodování o zásadních otázkách dítěte mají být oba rodiče. Pokud jeden z rodičů bez souhlasu a bez projednání s druhým rodičem o zásadní věci dítěte rozhodne, jedná protiprávně a soud toto provinění „ocení“ ve svém rozhodnutí.

Navzdory výše uvedené právní úpravě, která se aplikuje pro všechny věci dětí, k potratům přistupujeme úplně jinak. **Matka má právo rozhodnout o potratu bez projednání s otcem, otec do jejího rozhodnutí o potratu nemá co mluvit.** Je ale povinen přispívat na výživné, pokud se těhotná žena rozhodne porodit. Jestli přijmeme extrémní heslo, že právo na potrat je právem ženy na rozhodování o vlastním těle, pak proč je za takové její rozhodnutí činěn odpovědný otec dítěte? A ještě: kdy se muž stane otcem? Až v okamžiku, kdy se žena rozhodne plod donosit? Je v tom možné spatřovat nějakou logiku? Každý odborník, jehož profesní doménou je rodina, zná případy, v nichž si narození dítěte přeje otec, ale matka jeho přání ignoruje a rozhodne se pro potrat.

³ <https://cnn.iprima.cz/cesti-neonatologove-dokazou-zachranit-miminka-narozena-uz-ve-22-tydnu-tehotenstvi-13323>

Právo, soudy, legislativa, zdravotnictví i společnost zkrátka v tomto případě ženy nespravedlivě zvýhodňuje, zatímco muži opět nespravedlivě opovrhují. Důkazem je přístup k jiným, také velmi častým situacím: pokud si muž narození potomka nepřeje, zatímco žena po něm touží, opět bez projednání s otcem, tedy bez jeho souhlasu dítě porodí a po muži pak požaduje výživné na dítě i na sebe.

Společenská debata se ohledně této nespravedlnosti a jednostrannému „nadržování“ ženám nevede vůbec, o právním podhoubí se nedebatuje ani v právnických kruzích. Není tedy namístež proti společnosti a jejímu vývoji „protlačovat“ legislativní změnu, nicméně v souvislosti se skutečně otevřenou a férovou debatou je namístež tyto nespravedlnosti zmínit.

Konečně z praxe jsou známy také případy žen, které jejich okolí, manželé, rodiče, zaměstnavatelé apod. a situace (například ekonomická) „tlačí“ a „**přiměje k potratu**“, ačkoliv skutečným přáním ženy by bylo dítě mít a donosit. Je zajímavé, že v aktuálně tolik zmiňované diskusi o domácím násilí není tento typ „potratového“ násilí akcentován vůbec. Tím spíše dnes, kdy je ekonomická situace i těch nejméně u nás mnohonásobně lepší než kdykoliv v minulosti.

A konečně je třeba zmínit i problematiku **náhradního mateřství**, v němž zástupy neplodných osamělých nebo starých žen, neplodných dvojic či dvojic, jež biologicky dítě přivést na svět nemohou (stejnopohlavních párů) uplácí chudé ženy zato, že jim děti na objednávku donosí.

Pro úplnost je třeba ještě konstatovat, že legislativní plán vlády obsahuje rekonstrukci zákona o zdravotnických službách, která má dopadnout na české lékaře provádějící potraty zahraničními pacientkám. Tím se snad napraví problematičtější situace českých gynekologů, kteří jsou ochotni potraty provádět. Bez změny zdravotnické legislativy se totiž dnes vystavují riziku postihů za poskytnutí služeb cizinkám (například se sousedního Polska), v jejichž zemích jsou potraty nezákonné.

Jak ven z černobílého dilematu

Pod tíhou výše uvedených paradoxů nezbyvá tedy než konstatovat, že jsme společností pokryteckou a navýsost pragmatickou, která si vždy najde takové odůvodnění, které se jí v té které situaci hodí.

Namísto povýšeného odmítnutí předmětné petice a petic jí podobných bychom proto k tématu počatého života měli přistoupit s nezbytnou pokorou, jakou si každý počatý život zasluhuje. Není totiž vyloučeno, že s postupujícím rozmachem neonatologie a zdravotnictví obecně budeme jednou v budoucnu umět život, který jeho matka odmítá, bez ohrožení zachránit. Japonské úspěchy na poli neonatologie tomuto více než napovídají.

Z výše uvedených důvodů jsem předložila Ústavně-právnímu výboru Senátu Parlamentu ČR ke schválení následující text doprovodného usnesení:

Česká společnost dlouhodobě podporuje stávající právní úpravu, která matce poskytuje absolutní právo rozhodovat o potratu svého dítěte do 12. týdne od početí (resp. do 24. týdne od početí v případě genetické vady), a to bez účasti otce – tedy muže, který je druhým spoluvůrcem každého života. Absolutní a vylučné právo matky učinit takové rozhodnutí je většinovou společností považováno za pokrokový výdobytek, o který se dnešní ženy nenechají připravit. Zrušení tohoto práva bez náhrady by s největší pravděpodobností přineslo ohrožení životů a zdraví matek, které si donošení a porod svého dítěte nepřejí nebo jsou přesvědčeny, že si potomka nemohou dovolit.

Změna stávajícího právního i reálného stavu požadovaná peticí s 14 000 petenty nemá za současné situace žádnou naději na prosazení, a to bez ohledu na všechny paradoxy, které jsou s touto citlivou materií spojeny: tedy navzdory nerovnoprávnému postavení muže, který dítě počal, vymírání české populace a evropské civilizace, problémům s porodností i zájmu o náhradní mateřství.

S ohledem na tyto společenské poměry Ústavně-právní výbor nemůže podpořit petici za obnovení

legislativní ochrany lidského života. Nicméně s ohledem na závažnost celé problematiky, kterou je lidský život a jeho ochrana stanovená ústavním zákonem, Ústavně-právní výbor Senátu Parlamentu ČR apeluje na

- a) Vládu České republiky, aby přijala ekonomická opatření pro podporu nečekaně těhotných žen, které se cítí být nuceny k podstoupení potratu z ekonomických a osobních důvodů a z obavy ze sladování studia a rodinného života;*
- b) Ministerstvo zdravotnictví ČR, aby při připravované rekodifikaci zákona o zdravotnických službách minimalizovalo negativní dopad provádění potratů u zahraničních pacientek na české zdravotníky;*
- c) soudy, advokáty, opatrovníky, mediátory, instituce a další společnosti, jejichž doménou je péče o rodinu, i českou veřejnost, aby podporovala dobré vztahy mezi rodiči, jejich vstřícné jednání, komunikaci a přátelskou spolupráci ve věcech*

týkajících se společných dětí všeho věku s cílem zmírnit situace, v nichž jeden z rodičů rozhoduje o důležitých otázkách dětí bez souhlasu a bez projednání s druhým rodičem.

Závěr

Ústavně-právní výbor Senátu Parlamentu ČR se předmětnou peticí zabýval na své 19. schůzi dne 11. října 2023. Jednání se zúčastnilo osm z deseti členů výboru. Po diskusi zvedlo pro schválení usnesení šest senátorů ruku pro text doprovodného usnesení, jedna senátorka se hlasování zdržela a jedna hlasovala proti. Petice bude předmětem schůze pléna Senátu někdy na podzim. Ať však senátoři přijmou či schválí jakékoliv stanovisko či usnesení, komplexnost problematiky s tím nezmění. Každý z čtenářů může zatím přemýšlet o tom, jaký je jeho postoj, jeho názor, jeho pohled. A jaké jsou pochybnosti.